

Хороший вчитель — це, по-друге, людина, що добре знає науку на основі якої побудований предмет, котрий він викладає, а також хана в цю науку, знає її горизонт — найновіші відкриття, досягнення, досягнення. Гордістю школи стає вчитель, який, на досягнення до сказаного, сам небайдужий до проблем, над якими досліджує його наука, здатний до самостійного дослідження. Хороший вчитель знає значно більше, ніж передбачає програма середньої школи. Навчальний предмет для нього — лише азбука науки. Глибокі знання, широкий кругозір, інтерес до проблем науки — це потрібне вчителю для того, щоб розкривати перед учнями притягальну силу знань, предмета, науки, процесу навчання. Учень повинен бачити в учителю розумну, знаючу, думаючу, кохану в знання людину. Чим глибші знання, чим ширший кругозір, ширша всебічна наукова освіченість учителя, тим більшою мірою він не тільки викладач, а й вихователь. Для вчителя початкових класів важлива не тільки всебічна освіта, а й особливий інтерес до якоїсь певної науки, галузі знань.

Хороший учитель — це, по-третє, людина, яка знає психологію і педагогіку, розуміє і відчуває, що без знання науки про виховання працювати з дітьми неможливо.

Хороший учитель — це, по-четверте, людина, яка досконало володіє вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, майстер своєї справи. Дуже важливо, щоб у школі був і чудовий садівник, і людина, закохана в машини, і майстер електротехніки, і столяр, і рослинник, який любить поратися на навчально-дослідній ділянці. У добрій школі кожний учитель має яку-небудь трудову пристрасть.

Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. — Т. 4. — К.: Рад. шк., 1976.

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ

Залежить тільки від вас... (лист завтрашньому вчителю)

Дорогий друже, завтрашній учителю! Найважливіше в нашій праці — бачити в своєму учневі живу людину. Навчання — це не перекладання знань з голови педагога в голову учня. Навчання — це насамперед живі людські відносини між педагогом і дітьми.

Розумова праця дитини, її успіхи і невдачі в навчанні — це її духовне життя, її внутрішній світ, ігнорування якого може призведе

сти до сумних наслідків. Пам'ятайте, що наймогутніша сила, яка примушує школяра вчитися, будить у нього інтерес до праці, усидливість і наполегливість, — це віра в самого себе, почуття поваги до самого себе. Доти, поки в дитячому серці живе ця сила. Ви — майстер-вихователь. Ви — людина, яку дитина поважає. Та тільки згас вогник цієї незрівнянної духовної сили, Ви стаєте безсилим: наймудріші, найтонші засоби впливу на душу дитини будуть мертвими.

Ви — завтрашній учитель. Пам'ятайте, що кожна дитина приходить у школу з щирим бажанням добре вчитися. Воно ніби яскравий вогник, що освітлює світ дитячих турбот і тривоги. Дитина несе його нам, учителям, з безмежною довірливістю. Цей вогник легко погасити різкістю, грубістю, байдужістю, невірою в неї, дитину. Якби ми, учителі, несли в своєму серці таку саму безмежну довірливість до дитини, яку вона несе нам! Була б чудова гармонія людяності, гармонія взаємної поваги. У чому вона повинна виявлятися — віра учителя в сили учня? Діалектика нашої праці така, що ніколи не може настати такий момент, коли б учитель мав право сказати: завдяки моїй праці і моїм турботам дитина досягла межі, більше нічого від неї не доб'ється. Багато хиб шкільного виховання саме й мають у своїй основі цю неправильну думку. Пам'ятайте, що можливості і сили людські невичерпні. Учень може весь рік чогось не розуміти, чогось не вміти, та ось настає момент, коли він зрозумів, зумів. Внутрішні духовні сили для такого "освічення" — я так назвав би це пробудження думки — нагромаджуються в дитячій свідомості поступово, і нагромаджуємо ці сили ми, педагоги, своєю вірою. Ніколи не треба поспішати і розчаровуватися. Не вміє сьогодні — вміє через три роки, і всі ці три роки я віритиму в невичерпність людських сил.

У зв'язку з цим хочеться порадити Вам, мій юний друже: як у хірурга в чистій металевій скриньці лежать найтонші інструменти і чекають своєї години — операції, так і Ваші найтонші, наймудріші, найгостріші і небезпечні інструменти — оцінки — нехай більше "лежать у скриньці", ніж пускаються в діло. Я вважаю ознакою дрімучої педагогічної некультурності звичку ставити оцінку мало не за кожне слово. При такому ставленні до діла найтонший інструмент перетворюється то в пряник, то в дубець: одного він розбещує, другого вражає. Хочеться, щоб у школах не було непотрібної гонитви за оцінками, так званого "нагромадження оцінок". Скільки в учня повинно бути оцінок протягом чверті — це справа вчителя.

Розділ IV
Пам'ятайте, що й для дорослого марна, безрезультатна праця обридлива, отупляюча. А ми маємо справу з дітьми. Якщо учень не сподівається на успіх від своєї праці, він втрачає віру в свої сили, стає грубим або байдужим.

Від того, як учень ставиться сам до себе, величезною мірою залежить його моральне обличчя. У школах ще багато кустарщини в тій сфері виховання, де успіх залежить від педагогічної культури учителя: учень пізнає навколишній світ, але дуже мало пізнає і дуже мало знає себе. Я твердо переконаний: пізнаючи навколишній світ, дитина повинна пізнати саму себе, проінтуйтися по-чуттям глибокої поваги до себе. Самоповага — це мати самовиховання. У почутті власної гідності — одно з найсильніших джерел людської честі, доброго здорового самолюбства. Вступаючи на ниву педагогічної творчості, пам'ятайте, що Вам треба навчити дитину розумово працювати, навчати думати, спостерігати, розуміти, відчувати в наслідках розумової праці свої духовні сили.

Переступаючи поріг школи, Ви стаєте не тільки викладачем свого предмета, а насамперед вихователем. Ви повинні уміти виховувати бажання вчитися. Не всі діти однаково думають, однаково сприймають, однаково запам'ятовують. В одного уже виходить те, чого ви хочете його навчити, в іншого ще не виходить, але це не означає, що він не хоче вчитися. Дайте йому можливість подумати, не задувайте, не гасіть слабкий вогник жадоби знань. Оцінюйте розумову працю дитини лише тоді, коли вона дає хоч би незначні позитивні наслідки. Умійте бачити й відчувати в кожному неповторну людську індивідуальність. Коли хто-небудь з учителів говорить: "Ця дитина безнадійна, така її доля — бути невстигаючою", мені згадуються слова Генріха Гейне: "Кожна людина — це світ, який з нею народжується і з нею помирає. Під кожним могильним надгробком лежить всесвітня історія".

Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. — Т. 5. — К.: Рад. шк., 1977. — С. 284—287.

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ

Як любити дітей

Мудра любов до дітей — вершина нашої педагогічної культури, думки й почуттів. Сердечність, теплота, доброзичливість у ставленні до дитини — те, що можна назвати загальним словом доброты, є наслідком великої, тривалої роботи педагога над самовихованням почуттів.

Творячи багатства своєї емоційної сфери, учитель оберігає себе від емоційної стихії — так можна назвати той стан, який оволодіває ним у години невдач і розчарувань. Коли в дитині ви не бачите нічого світлого, радісного, коли спілкування з нею не принесло у вашу емоційну пам'ять жодного радісного спогаду, тоді дитина просто роздратовує вас — і тим, що голосно сміється, і тим, що мовчить, і тим, що пустує, і тим, що приходить до вас із скаргою на пустунів.... Учитель, якому недоступна радість спілкування з дітьми, не розуміє дитячих почуттів і вчинків. Життєрадісне світосприймання дитини здається йому навмисними пустощами, і він намагається погасити дитячу радість.

Мудра людська любов до дитини і дитинства — це почуття, одухотворене глибокою думкою, багатством мислі. Духовна пустота ніколи не пробуджувала і не живила справжньої любові. Вам, мабуть, довелося спостерігати не один приклад холодної байдужості, якогось дивного відчуження у стосунках між учителем і учнями. Учні не можуть сказати, люблять чи не люблять вони вчителя: він тільки приходить на урок для того, щоб переказати черговий розділ підручника, запитати, поставити оцінки. Він не розкривається перед ними, як живе втілення людської культури. Це одне з найприкріших явищ, на яке можна ще, на жаль, натрапити в наших школах. Такий педагог приносить зло своєю безлікістю, тим, що в душах своїх вихованців він сіє пустоту.

Стати справжнім вихователем дитинства, отрочества і юності можна тільки тоді, коли вчителя та його вихованців об'єднують спільні думки, помисли, прагнення. Без душі і помислів високих немає шляху від серця до серця, — ці слова великого Гете змушують глибоко вдуматись у характер взаємин педагога і вихованців. Візьміть учителя, який не користується у школярів авторитетом, якого не люблять діти, і проаналізуйте: про що говорить він з учнями? Які думки та почуття передає він своїм вихованцям, а які вони — йому? Цей аналіз викличе у вас велику тривогу. Ви при